

SODOBNO SLOVENSKO PAPIRNIŠKO IZRAZJE

Do prve svetovne vojne je bilo slovensko papirniško strokovno izrazje pod močnim vplivom nemškega, v zadnjem času pa je opazen dotok poimenovanj anglo-ameriškega izvora. Od začetka papirništva pri nas pa do danes so si papirniški strokovnjaki prizadevali ustvariti domače strokovno izrazje. Za sodobno papirniško izrazje je značilna variantnost. Sopomenke so raznovrstne glede na izvor (tujost – domačnost, knjižnost – neknjižnost) in besedotvorno podstavo. Neposlovenjeni, a prilagojeni slovenščini, ostajajo izrazi latinsko-grškega izvora. Iz nemščine in angleščine neposredno prevzeta neprevedena poimenovanja se umikajo v žargonsko plast.

Until World War I, Slovene papermaking terminology was strongly under the influence of German; recently there is a notable influx of Anglo-American terms. From the beginnings of Slovene papermaking to the present day, papermakers have attempted to create a native terminology. Modern papermaking terminology is characterized by variation. Synonyms vary by their source (foreign/domestic, standard/nonstandard) and their word formational base. Words that are of Latin/Greek origin remain non-Slovenized but adapted to the inflectional needs of Slovene. Terms directly borrowed from German and English and left untranslated are relegated to jargon.

V članku bo prikazan del problematike sodobnega slovenskega papirniškega strokovnega izrazja, kot se kaže pri izdelavi slovarja te stroke. Določilo slovensko se ne nanaša na izvor izrazja, ampak na rabo v slovenskih strokovnih besedilih. Papirništvo je pojmovano v širšem smislu: ne samo kot industrijska panoga, ki izdeluje papir, karton in lepenko; poimenovanje vključuje tudi izdelavo vlaknin in mehansko predelavo papirja, kartona in lepenke.

Pri začetnih delih za slovar papirniškega izrazja je sodeloval tudi Stane Suhadolnik. Tudi sicer se je veliko ukvarjal s slovenskim strokovnim izrazjem (gl. bibliografijo). Delež njegovega bogatega slovaropisnega znanja pa je vtkan tudi v strokovne slovarje, kjer sicer ni naveden kot sodelavec, je pa marsikje sodeloval kot svetovalec, prvi ocenjevalec ali izpisovalec gradiva.

Papir je zelo star izdelek. Kitajci so poznali ročno izdelani papir že l. 49 p. n. š. V Evropi se začne ročna izdelava v 12. stoletju v Španiji, od koder se v naslednjih stoletjih prenese v Italijo, Francijo, Nemčijo, Švico, Anglijo in 1498 v Avstrijo. Leksikon Cankarjeve založbe¹ navaja podatek, da se je papir na slovenskih tleh začel ročno izdelovati l. 1579 na Fužinah pri Ljubljani. V 17. stoletju je začel delovati papirni mlin (to je obrat z vodnim pogonom za mletje papirne snovi iz krp in drugih vlaknin, ročno oblikovanje papirnih listov, ožemanje in sušenje) pri Vipavi, v 18. stoletju v Žužemberku, Škofji Loki, Radečah, Ajdovščini, v 19. stoletju pa v Goričanah.² Strojna izdelava se v Evropi začne že l. 1799, ko je Francoz Robert iznašel papirni

¹Leksikon Cankarjeve založbe, nova izdaja (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988), 762.

²Božo IGLIČ, *Kratka tehnologija pridobivanja vlaknin in proizvodnje papirja ter kartona za slušatelje lesarstva na Biotehnični fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani* (Ljubljana, 1988), 2–8.

stroj, pri nas pa l. 1842 v Vevčah, 1865 v Goričanah in se hitro širi, kar kaže na veliko povezanost slovenskega prostora z evropskim. O izdelavi papirja najbrž priča tudi ime vasi Papirnica pri Škofji Loki.³ Po zgodovinskem spominu stroke naj bi bili lastniki papirnih mlinov Slovenci. Tako kažejo njihova imena, npr. Janž Kisl na Fužinah, Nikel v Žužemberku, Andrej Müller v Radečah, Kumar v Ajdovščini. S strojno izdelavo papirja (ta zahteva veliko kapitala) prehaja ta gospodarska panoga v roke tujcev, te pa po letu 1918 zaradi nacionalizacije postopoma zamenjujejo domačini.⁴

Zgodovina stroke (in Slovencev sploh) in smeri pritoka strokovnih znanj so vzrok, da je bilo papirniško strokovno izrazje pod močnim vplivom nemščine. Na to je vplivalo tudi šolanje naših strokovnjakov v nemških strokovnih centrih ali sploh v tujini (kasneje pa v Zagrebu), saj smo dobili slovensko strokovno, srednje in visoko šolstvo šele po drugi vojni. Spremenjene državne in družbene razmere po prvi svetovni vojni zahtevajo slovensko strokovno izrazje. Tako je inženir Zdenko Kokalj l. 1934 v papirnici Vevče izdelal nemško-slovenski slovar papirniškega in tehničnega izrazja, a je ostal v tipkopisu.⁵

Kokaljev dvojezični slovar ima 81 strani formata A4. Vsebuje okoli 3200 nemških iztočnic (besed in besednih zvez) z eno ali več slovenskimi ustrezniciami. Četrtnina besed in besednih zvez je v tesni zvezi s papirništvom, druga četrtnina je širše povezana s to stroko, polovica besed pa je iz splošnega besednega zaklada, nanašajočega se na vsakdanje življenje (iztočnice so npr. *izdelati, izgotoviti, zavreti, pognati, zakuriti, določiti, pomanjkljivost, izboljšati, popraviti, nakazilo, nakaznica, prijemališče, kotva, tuljava, kaliti jeklo, uradnik, postrežkinja, bobrovec, žarnica, pločevina, rjavi premog, žična železnica, vzpenjača, iskra, strojiti, strojilo, dobiček, livar, žerjavica, strokovno mnenje, povodenj, lestenec, vinski cvet* ipd.), kar kaže na takratne jezikovne potrebe, da bi nemško izrazje, zlasti pa neknjižno, po izvoru nemško, zamenjali s slovenskim.

Glede papirniškega izrazja je Kokaljev slovar razmeroma izčrpen, saj navaja kar veliko temeljnih izrazov. Vprašanje pa je, ali bi bilo oziroma koliko bi bilo izrazje te stroke boljše (bolj slovensko in bolj ustaljeno), ko bi bilo izšlo: v njem so namreč poslovenjeni nekateri izrazi, ki še danes nimajo slovenskih ustreznic in se še zmeraj uporabljajo neposredno iz nemščine prevzeta ali nekoliko slovenščini prilagojena poimenovanja, kakor npr. *eguter, kraftpapir, prešpan* ipd. Kokalj je ta poimenovanja poslovenil z *vodoznačni valj, močni papir, leskeča lepenka*. Kokaljevo stališče do tega, kateri izrazi so moteči in kateri ne, je zelo strogo slovensko, zato sloveni tudi med-narodno uporabljane tujke kot *Filtrierpapier (filtrirni papir) s precejevalni papir, Format (format) z oblika, Filter (filter) s čistilec, čedilnik, precejevalnik, snovni lovilec, Prospekt (prospekt) z ogleadni list, list ponujenega blaga, Kopie (kopija) s preboj, prepis, posnetek, preris, odtisek* ipd. Dobesednemu prevajanju se pogosto izmakne. (*Grobsortierer* mu je *predprebiralec*), druge pa besedotvorno kalkira (*Holzputzer z lesočistilec, Wasserzeichen z vodoznak* (danes vodni znak)). Strokovni

³Slovenska krajevna imena (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985), 193.

⁴Stane BONAČ, Terminologija papirništva, 4. simpozij tehniške besede (Ljubljana, 1985), 122–123.

⁵Zdenko KOKALJ, *Nemško-slovensko papirno-tehnični slovar* (Vevče, 1934), tipkopis. Originalni izvod hrani inž. Stane Bonač, preslikani pa je last Terminološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

izrazi niso sistematizirani, saj so podobne naprave poimenovane variantno: *žebeljelov*, *grčolov* in *vzlolovilec* ter *lovilec* ipd. Neposlovenjen, vendar prilagojen slovenskemu jeziku, je ostal del besedja, ki je še zdaj tak, npr.: *Gautsche* je *gavča*, *Gautschwalze* pa *gavčni valj*.

Nekaj papirniškega izrazja prikazujejo tudi medvojna dela s področja tiskarstva in knjigoveštva ter splošni slovarji. Da bi bilo papirniško izrazje verjetno drugačno, če bi bil izšel Kokaljev slovar, dokazujejo tudi te objave, v glavnem vsebujoče poimenovanja za vrste papirjev, ki so v primerjavi z drugim papirniškim izrazjem danes najmanj variantna. Za slovenjenje in ustalitev papirniškega izrazja so bila pomembna tudi predavanja, ki jih je organizirala vevška papirnica v letih tik pred drugo vojno, in po njih nastala skripta, ki so jih uporabljali še po vojni.

Po drugi svetovni vojni je papirniška stroka dobila strokovno, srednje in visoko šolstvo. Papirna industrija je postala ena močnejših, izhajati so začela tovarniška in strokovna glasila, učbeniki. Tako se je potreba po ustreznem in ustaljenem slovenskem strokovnem izrazju še povečala. Del tega prikazujejo zlasti Splošni tehniški slovar,⁶ Enciklopedija tehnike,⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika,⁸ Nemško-slovenski (Angleško-slovenski) slikovni slovar,⁹ če navedemo samo najvažnejše. Samo papirniško izrazje pa naj bi prikazal petjezični nerazlagalni slovar *Celuloza in papir*,¹⁰ ki ga je izdala skupina papirniških strokovnjakov. Slovar odseva nasprotno jezikovno podobo stroke kot Kokaljev, ki je nastal v času, ko je bilo papirniško izrazje zlasti zaradi tujih in na tujem šolanih strokovnjakov še pretežno nemško in ga je bilo treba sloveniti: slovar *Celuloza in papir* pa naj bi bil pomagalo slovensko šolanemu strokovnjaku pri branju tuje strokovne literature in pri dopisovanju s tujimi strokovnjaki in poslovnici. Slovar *Celuloza in papir* obsega pet knjig; vsaka ima drugo jezikovno izhodišče: slovensko, nemško, francosko, angleško in srbohrvaško. V njem je okoli 8000 iztočnic, kar bi bilo za papirniški strokovni jezik dovolj, ker imajo tak obseg

⁶*Splošni tehniški slovar*, I. del A–O (Ljubljana, 1978), 2. izdaja, II. del P–Ž (Ljubljana, 1981), 2. izdaja. Pri prvi izdaji Splošnega tehniškega slovarja v šestdesetih letih med soavtorji ni naveden strokovnjak za papirništvo. Pri drugi izdaji konec sedemdesetih let pa je sodeloval papirničar Stane Bonač.

⁷*Enciklopedija tehnike* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983), 436–443. Enciklopedija je prevod švedskega priročnika *Tekniken*. Vsebuje sestavka *Celuloza* ter *Papir in celuloza*, med prevajalci pa papirniški strokovnjak ni naveden.

⁸*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I–V (Ljubljana: DZS in SAZU, 1970, 1975, 1979, 1985, 1989). Pri izdelavi tega slovarja so vseskozi sodelovali strokovnjaki različnih strok. Za papirništvo sta bila to Ivo Remiaš in Stane Bonač. Ta slovar v prvih treh knjigah (po Seznamu kvalifikatorjev iz SSKJ I–III (interna izdaja Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU) upošteva 56 ozkostrokovnih papirniških izrazov. Tako ozek izbor ne posega v problematičnost besedja te stroke. Upošteevane so zlasti splošno znane vrste papirja, kartona, nekaj je poimenovanj za postopke in stroje.

⁹*Angleško-slovenski slikovni slovar* (Oxford: Duden; Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987). — *Nemško-slovenski slikovni slovar* (Oxford: Duden; Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987). Papirniško izrazje je poslovenil Stane Bonač.

¹⁰Petjezični terminološki slovar *Celuloza in papir* (Ljubljana: Industrijski biro, 1988); pri prevodu sodelovali Stane Bonač idr.

navadno tudi tuji papirniški slovarji. Kot slovarski izdelek pa ima ta slovar veliko slovaropisnih pomanjkljivosti.

1. Največja problematičnost tega slovarja je v iztočnicah. Te so različne: a) veliko je besed in besednih zvez iz splošne rabe: *podatki, cena, polnjenje v vreče, posebnosti, potenje, pokal, čaša, kupa, reka, mreža, zanesljivost, stelja, listje, vonj, duh, smrad, tehtanje, čas, rok, trajanje, kvas, pronicanje, klitje* ipd.; b) bolj ali manj ozkostrokovne besede in besedne zveze iz drugih strok: *pogozdovanje, laguna, montažna izgradnja, prenos električne energije, reducirni ventil, diagram, grafični prikaz soodvisnosti, destilirana voda, dolomit, dimenzija, porazdelitev, distribucija, testiranje, preskušanje, erozija, gred, rotor, stator* ipd.; c) deli dvo- ali večbesednih strokovnih izrazov in tudi dvo- ali večbesedni strokovni izrazi; samostojne iztočnice so npr. *sinhronski* (s štirimi tujimi ustreznici) in *sinhronski motor* (s štirimi tujimi ustreznici), *naoljen* in *naoljena lepenka* ter *naoljen papir, moten* in *motni papir* itd.; č) zveze pridevnika in samostalnika, ki nimajo stalnozvezne oblike, npr.: *polnjen papir, polsten papir, povoščen papir, parafiniran papir*, mogoča pa je tudi varianta *paličen mlin* in *palični premazovalnik*; d) strokovni izraz z razlago ali krajšim pojasnilom ali sopomenko: *JUMBO ZVITEK, posebno velik zvitek papirja, tambur* ali *apretura velin* s *posebno gladko površino* (*glajena s specialno obdelanimi kalandrskimi valji, strojno gladka apretura*), ki ima angleško ustreznico *CALENDER VELLUM FINISH*.

2. Kot iztočnice so pogosto druženi strokovni in splošni izrazi, ki niso v sopomenskem odnosu ali so le delne sopomenke, npr.: *kanal, vod, hodnik, cev; kodranje, vihanje; kodrati, zavihati; kodrati se, krčiti se, gubati se; razpočiti, razcepiti, razdreti; prekiniti, raztrgati, iztrgati, utrg, pretrg* ipd.

Slovar ne normira pisave, ne zaznamuje naglasa, izgovorjave, ne izkazuje pogostosti rabe izrazja ipd. Tudi kar zadeva popolnost zajetja izrazja, je zelo pomanjkljiv: od petnajstih papirniških izrazov v splošnem slovarju, kot je *SSKJ*, ima ta, ki naj bi bil slovar papirniškega izrazja, samo enega.

Primerjanje papirniškega strokovnega izrazja v slovarjih, enciklopedijah, učbenikih kaže, da je to zelo variantno: za isti pojem se navajajo različna poimenovanja, za *kuhalnik* npr. najdemo: *kuhalnik, celulozni kuhalnik, kuhalnik za celulozo, kuhalnik celuloze*; za nemško *Hackmaschine* pa *sekalni stroj, sekalnik, sekalnik lesa, sekiro-stroj*, za *Kochlauge* *kuhalni lug, kuhalna lužina, lug, lug za kuhanje*; za *Rohrschleuder* *vrtnični čistilnik, centrikliner* in *centrifugalni čistilnik*.

Vzroki za tako variantnost so različni:

– slovarje in enciklopedije, ki so prevod tujih priročnikov, pogosto prevajajo prevajalci nepapirničarji, ki stroke ne poznajo (Enciklopedija tehnike), ali pa strokovnjaki, ki ne upoštevajo ustaljenih strokovnih izrazov, iščejo pa nove, boljše in zmeraj prevajajo znova (Celuloza in papir, Angleško-slovenski slikovni slovar);

– pri izvirnih slovarjih se besedje izbira iz premajhnega števila izpisov ali pa ga po vedenju predlaga ali ustvari papirniški ali drug tehnični strokovnjak (Splošni tehniški slovar). Izjema je *SSKJ*, ki prinaša samo ustaljeno strokovno izrazje, potrjeno z izpisi;

– s strokovnim izrazjem se ukvarja premalo strokovnjakov, navadno samo posamezniki, ti pa uveljavljajo predvsem svoje jezikovne in strokovne nazore.

Za novi štirijezični razlagalni slovar, ki se že nekaj let izdeluje na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, je bilo izpisanih precej del: slovarji, učbeniki, standardi,

pa tudi strokovne revije in tovarniška glasila. Izipisano gradivo kaže veliko variantnost strokovnega izrazja, nekatere vzroke zato sem že našela. Ker naj bi bil strokovni slovar normativni priročnik, ki uporabniku pove, kateri izraz je strokovno in jezikovno najprimernejši, in tako izrazje stroke uzakonja ter prispeva k njegovi ustalitvi (ustaljenost pa je zaželena lastnost, saj omogoča izmenjavo obvestil), se postavljata vprašanja, ali upoštevati in kako prikazati variantnost.

Jezikoslovje¹¹ definira strokovno izrazje s temi prvina: eno- ali večbesečno, tudi polstavčno poimenovanje, simbol ali grafični znak za pojme, določene z definicijo in mestom v sistemu pojmov kakega strokovnega ali znanstvenega področja. Bistvene lastnosti strokovnega izrazja so: ustaljenost, enopomenskost, pomenska neodvisnost od sobesedila, sistemskost, funkcionalnost, kratkost, skladnost z normo knjižnega jezika itd. Felber in Wüster,¹² pripadnika dunajske šole, menita, da za strokovno izrazje velja preskriptivni standard, tj., da samo ne more vplivati na normo knjižnega jezika, ampak se ji mora podrejati. V strokovnem izrazju so izražene nekatere pomenske prvine pojma: to so motivacijski znaki. Dober izraz vsebuje neizogibne in zadostujoče motivacijske znake, da se loči od drugih. Za tvorbo so lahko izbrani adherentni ali inherentni znaki ali pa se vsebina pojma pripiše že obstajajoči besedi.

Variantnost, značilna za slovensko papirniško strokovno izrazje, nikakor ne ustreza idealni podobi, ki jo zahteva jezikoslovna znanost. Toporišič v Enciklopediji slovenskega jezika v članku o sopomenkah zapiše, da so sopomenke »dobrodošlo sredstvo stilizacije«, kar velja za nestrokovno izrazje. Pri strokovnem izrazju sopomenskost ni želena lastnost; vendarle obstaja. Sopomenke so pogosto izvorno različne. Glede na položaj slovenskega jezika bi bilo treba uveljaviti načelo: »Iz stilističnih in jezikovnopoličnih razlogov dajemo prednost domačemu pred prevzetim.« Toporišič deli sopomenke na »popolne (absolutne), slovnične, skladienske, stilne, sobesedilne«. ¹³ Naš pregled tipov variantnosti se bo omejil na najpogostejšo vrsto, na tisto, ki se pojavlja pri različnih izrazitvah iste vsebine, ne bo pa obravnavano poimenovanje različnih pojmov z istim izrazom, torej enakozvočnost in večpomenskost. Glede na obsežnost pa sopomenske problematike tudi ni mogoče prikazati v celoti. Averbuh¹⁴ loči dve vrsti sopomenske variantnosti strokovnega izrazja:

- paradigmatska ni odvisna od sobesedila; v sistemu izrazja kake stroke obstaja več poimenovanj za isti pojem;
- sintagmatska se pojavlja samo v sobesedilu ali govornem položaju: tu pisec na začetku govori o papirnem stroju in zaradi gospodarnosti kasneje uporablja stroj ali zaradi variiranja izdelavni stroj.

¹¹Bela POŠTOLKOVÁ, Miroslav ROUDNÝ, Antonín TEJNOR, *O české terminologii* (Praga, 1983). — Ivan MASAR, *Definicie terminův*, *Kultura slova* 5 (Bratislava, 1988), 129–140. — Jan KAČALA in Ivan MASAR, *Rozvoj vedených odborov v SAV a starostlivost' o odbornu terminologii*, *Kultura slova* 5 (Bratislava, 1989), 129–144.

¹²Helmut FELBER, *Terminology Manual* (Pariz, 1984). — Isti, *Všeobecná teória terminologie*, *Kultura slova* 5 (Bratislava, 1986), 129–135.

¹³Jože TOPORIŠIČ, *Enciklopedija slovenskega jezika* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992), 295.

¹⁴K. Ja. AVERBUH, *Terminologičeskaja variantnost': teoretičeskij i prikladnyje aspekty*, *Voprosy jazykoznanija* 6 (Moskva, 1986), 38–49.

Drugi tip sopomenk se v slovarjih strokovnega izrazja navadno ne izkazuje, zato tudi v tem pregledu ne bo upoštevan. — Sopomenke, ki jih je dal izpis strokovnih del, so raznovrstne glede na izvor (tujost – domačnost, knjižnost – neknjižnost), in glede na besedotvorne podstave.

V papirništvu je ob osnovnem domačem izrazju veliko prevzetih poimenovanj. Na to so vplivale zgodovina stroke, njena povezanost s papirniško stroko iz drugih jezikovnih okolij in povezanost z drugimi strokami (npr. s kemijo). Zaradi stalnih teženj stroke po podomačitvi tujih poimenovanj so najpogostejši taki izrazi, prilagojeni slovenskemu jeziku, polcitatni in citatni so izjemni (china clay, blanc fixe). Pogosti so v žargonskem strokovnem jeziku. Strokovno poimenovanje lahko sestoji iz ene prevzete besede, lahko je sestavljeno iz več takih besed ali pa iz prevzetih in domačih. Prevzete besede, ki so ali sestavljajo strokovno poimenovanje, so po izvoru: a) latinsko-grške, b) nemške, angleške, c) iz drugih jezikov.

Besede latinsko-grškega izvora slovenske sopomenke imajo ali pa nimajo. Velik sklop takega besedja brez slovenskih ustreznic, kot je značilen za kemijo, uporablja tudi papirništvo za poimenovanje kemijskih dejstev, procesov in sredstev pri izdelavi papirja in celuloze, npr. *monosulfitni (postopek)*, *sulfitni (postopek)*, *tiolignin*, *celuloza*, *titanov dioksid*, *bisulfitna celuloza*, *dekstrin*, *delignificiranje*, *destilacijska kolona*, *filter*, *holoceluloza*, *homogenizirati*, *pigment*, *biokemična (potreba po) kisiku*, *dielektrični (papir)*, *dielektrična (odpornost)*, *dekstrin*, *dekstrinsko (vezivo)*, *dispergirati* ipd. V (večbesednih) izrazih se slovenijo tiste besede grško-latinskega izvora ali njihovih deli, ki imajo v splošnem besednem zakladu slovensko ustreznico. Tako ima npr. *biološka degradacija celuloze* sopomenko *biološka razgraditev celuloze*, *dekorativni papir* se imenuje tudi *okrasni papir*, *rotacijska peč* pa *vrteča se peč* itd. Neprevedeno pa ostaja strokovno izrazje ali njegovi deli, kot so *dimenzionalna stabilnost*, *direktni (uparjalnik)*, *kontaktni (uparjalnik)*, *direktno (kuhanje)*, *hidravlični (brusilnik)*, *diskontinuirni (brusilnik)*, *dokumentni (papir)*, *arhivski (papir)*. Prevzeto besedje v teh zvezah večinoma ni iz nestrokovnega besednega zaklada. Raba besed latinsko-grškega izvora v papirniškem izrazju kaže, da je bila slovenska papirniška stroka zgodovinsko najbolj povezana z nemško: kot slovensko poimenovanje se je navadno uveljavila tista različica, ki jo ima tudi nemščina; npr. za *membranski sortirnik* je nemška ustreznica *Membransortierer*, angleška *diaphragm screen*, francoska pa *épurateur plat à diaphragmes*. Taka navezanost se kaže tudi pri dobesednem prevajanju, pri čemer so izrazi lahko jezikovno ustrejni in na videz pomensko prozorni, npr. *prсни valj*, *pregled* (prvi nima zveze s prsmi, je dobesedni prevod nemškega *Brüstwalze*, francosko se tej napravi reče *rouleau de tête*, angleško pa tudi *breast roll*, in drugi ni glagolnik od *pregledovati*, pač pa prevod nemškega *Durchsicht*, uporablja se v zvezah: *lep*, *slab pregled*; *oblakasti pregled*), ali pa so jezikovno sporni, npr. *mokromočnost*, ki je iz nemškega *Naßfestigkeit*, ne pa iz francoskega *résistance à l'état humide*. Do takega prevzemanja ali dobesednega prevajanja je pogosto prihajalo tudi zato, da je izraz enobeseden, kratek. Iz nemščine neposredno prevzeta poimenovanja so se v večini primerov umaknila v nižjo, žargonsko plast strokovnega jezika, strokovna poimenovanja pa so slovenska, npr. *izrezovanje* za *štancanje*, *polnost* za nekdanji *grif*, *zglobati* za *falcati*, *nepravokotno rezani papir* za *cifasti papir*, *barvati v snovi* za *barvati v masi*, *razkosmovalnik* namesto *entštiper* ipd. Izjemoma pa ostajajo v strokovni rabi iz

nemščine prevzeta poimenovanja, npr. *gavčati*, *gavčna (stiskalnica)*, če se ne čutijo neknjižna oz. zanje ni ustreznih slovenskih izrazov. — Zanimivi so tudi drugi primeri oblikovanja papirniškega strokovnega izrazja: če stroka ne najde ustreznega slovenskega izraza ob uveljavljenem neposredno prevzetem nemškem, v novejšem času daje prednost prav tako tujemu, samo da ni nemški: *preganje* po nemškem *Prägen* se umika *gofriranju* (po francoskem *gaufage*).

Razvoj papirniške stroke na anglo-ameriškem in francoskem jezikovnem področju ter povezanost slovenskega papirništva s svetom odsevajo strokovna poimenovanja iz teh jezikov, ki se uveljavljajo zlasti v novejšem času: *LWC-papir (low weight coated)*, *liner*, *deinkanje*, *testliner*, *fluting*, *tisju papir* in *tissue papir* itd. Zanje večinoma ne iščejo ustreznega slovenskega poimenovanja, izjema je *deinking*, za kar se uveljavlja direktni prevod *razčrniljenje* in strokovno ustrežnejši *razsivitev*. Nemščina na slovensko strokovno izrazje nima več prevladujočega vpliva, to vlogo je prevzela angleščina: *tisju papir* je v angleščini poimenovan *thin fine paper* in *tissue paper*, v francoščini *papier fine mince* in *papier tissue*, nemško pa *Dünnfeinpapier* in *Seidenpapier*. Angleška poimenovanja pogosto prehajajo v strokovni žargon. Za prevzeta novejša poimenovanja je značilna pisna variantnost (tu ne posebej obravnavana).

Glede na izvor obstajajo tele glavne variante: 1. a) Del prevzetega strokovnega izrazja se pojavlja v sopomenskih dvojicah ali več različicah, npr. *kalander*, *satiner* in *superkalander*; *laminat*, *formika* in *ultrapas*, *geštetnerski papir*, *ciklostilni papir*, *matrični papir* in *mimeografski papir*. Do te sopomenskosti prihaja zato, ker je vsak od izrazov vzet iz drugega jezika, npr. *kalandriranje* in *satiniranje* sta sopomenki (v enem pomenu), prvi je iz angleškega *calendering*, drugi iz nem. *Satinieren*. b) Ob slovenskemu jeziku prilagojeni obliki obstaja manj prilagojeno prevzeto poimenovanje, npr. *sortirnik* in *sortirer*. Taki tipi so značilni za strokovni žargon.

2. Ob prevzetem strokovnem izrazu se uporablja tudi domači, ki je bolj ali manj uporabljan, npr. *sortirnik* in *prebiralnik*; *defibriranje* in *razvlaknjevanje*; *centrikliner* in *centrifugalni čistilnik* ter *vrtnični čistilnik*; *pulpa* in *snov* ter žargonski *kaša*; *termoreaktivni* in *toplotno občutljivi papir*; *adhezivni papir* in *lepilni papir*; *entštipper* in *razkosmovalnik* ali *razvlaknjevalnik* ali *razkosmičevalnik*; *deinking* in *razsivitev*. Stroka želi posloveniti zlasti izrazje iz živih jezikov, prevzeto pa lahko ostane v žargonskem jeziku. Kot za nekatere druge stroke je tudi za papirništvo značilna diferencirana raba mednarodno uporabljane izrazja: v ozko strokovnih besedilih se uporablja prevzeti, v poljudnejših pa domači izraz, lahko se navajata tudi oba. Pri poslovenitvah je opazna razmeroma močna težnja, da bi ostali glede na besedje čim bližje tujemu.

3. Za izrazje papirniške stroke, ki je močno povezana z dognanji, iznajdbami v svetu, je značilna plast izrazja, ki ni tvorjena skladno s sistemom slovenskega jezika: to so poimenovanja kot *krep papir*, *pavz papir*, *glanc papir*, *blade premazovanje*, *billblade premazovanje* in *Dennison test*, *Cobb aparat*, *Voith brusilnik*, *Pandia kuhalnik*.

a) Pri tipu *krep papir* ločimo ustaljena in neustaljena poimenovanja. Ustaljena imajo izjemoma variantno poimenovanje, pri katerem je prvi del pridevnik, npr. *krepni papir*, *pavzni papir*, vendar poslovenjeni tip zveni prisiljeno, se pa sem in tja bere pri piscih, ki želijo strokovno poimenovanje čim bolj vključiti v slovenski knjižni sistem.

Nova poimenovanja iz živih jezikov, npr. *blade premazovanje*, pa stroka sloveni s prevajanjem. Tako se pojavlja variantnost: *blade premazovanje* in *strgalno premazovanje*, *premazovanje z nožem* ter *premazovanje s klino*. b) Poimenovanja, katerih prvi del je ime iznajditelja ali izdelovalca, pa se prilagajajo slovenskemu sistemu, tako soobstajajo variante: *dennisonov test* in *test Dennison* (ob *Dennison test*), *cobbov aparat* in *aparat Cobb*, *voithov brusilnik* in *brusilnik Voith*. Težava je pri imenih na *-a*, ko je težko ugotoviti, ali gre za moško ali žensko ime. Tako je pri prilagajanju slovenskemu sistemu navadno mogoč samo tip: *lovilnik snovi Adka*. Tovrstno izrazje ima še žargonsko varianto: *adka*, *denison*, *valej*, *pandija*, *fojt* ipd. Tudi tip *Dennison test* se uporablja v žargonskem jeziku.

4. Posebno vrsto variant predstavljajo eno- ali večbesedni strokovni izrazi iz v splošnem knjižnem jeziku ali v kakem drugem sistemu sopomenskih besed, ki jim je bil dan strokovni pomen ali pa so ohranile pomen iz nestrokovnega besednega zaklada, npr. *brusilni* in *brusni*, *mlevni* in *mlevski*. Ta sopomenskost pogosto povzroča tudi sopomenskost izrazja. Tako so sopomenke *brusni kolut* in *brusilni kolut*, *mlevski stroj* in *mlevni stroj*, *neskončni obrazec* in *brezkončni obrazec* ter *klobučevina*, *klobučina* in *polst*, *izpuljevanje* in *izpukovanje*, *lepenčni stroj* in *lepenkov stroj*.

Naslednjo skupino sopomenskih različic tvorijo sopomenska strokovna poimenovanja, ki se razlikujejo po besedotvornih podstavah.

1. Zaradi teženj stroke po natančnejšem poimenovanju oz. po večji pomenski prozornosti vseskozi nastajajo nova poimenovanja. To se npr. dogaja, ker staro (in ustaljeno) izrazje pogosto ne ustreza zaradi nepravih besed v podstavi: tako želi stroka nadomestiti *absolutno suhoto* s *sušilnično suhoto* (utemeljitev: vlaknina, sušena v sušilnici, ni nikoli absolutno suha). Podobni so še *pepel* in *žarilni ostanek*, *cepljenje* in *izpuljevanje*, *izžemanje* in *ožemanje* ipd. Ali pa staro (in ustaljeno) poimenovanje ne izraža bistva pojava: tako hoče stroka ob *klejivu* uveljaviti *poklejivo*, ker *klejivo* ne pove, da gre za klejenje po površini, ob *klejiti* še *poklejiti*. Celuloza naj bi bila ime za kemično spojino, *celulozna vlaknina*, ki vsebuje to spojino, pa naj bi poimenovala vlaknino, ki jo uporablja papirništvo. Vprašanje pa je, ali se bo novo poimenovanje v sistemu poimenovanj res uveljavilo. Ali se bo tovarna celuloze preimenovala v tovarno celulozne vlaknine? Ali se bo namesto *celulozni les* uporabljal *celulozno-vlankinski les*? Pri teh poimenovanjih prihaja do ločevanja: novo, natančnejše izrazje se uporablja v ozkostrokovnih besedilih, v splošnejši rabi pa ostaja staro.

2. Posebna vrsta sopomenk so poimenovanja, ki izražajo različno zajetje stvari, npr. *tresilni* oz. *ploski sortirnik*, *tekovni* in *avtomatični zalepilnik*. Taki tipi so pogosti, kadar imajo tudi tujejezična poimenovanja različno besedje, npr. *tlačni* oz. *pokončni* *sortirnik* (iz angleških ustreznih *vertikal* oz. *pressure screen*).

3. Problematična so sopomenska poimenovanja, pri katerih se dodajajo še besede, ki jih poimenovanje že vsebuje, npr. *drobilnik* in *drobilnik lesa*, *sekalnik* in *sekalnik lesa*, *kuhalnik* in *kuhalnik za celulozo* ter *celulozni kuhalnik*, *razklop* in *kemični razklop*. Taka premotiviranost je značilna za poljudno izražanje, ko ima določilo pravzaprav vlogo razlage. Pogosta je pri izrazih, ki imajo tudi v tujih jezikih tako dvojno poimenovanje, in pri izrazih, ki so večpomenski, npr. *pranje* in *pranje celulozne vlaknine*, *pranje* in *pranje klobučevine*. *Pranje* ima več pomenov.

4. Sopomenske variante so tudi zaradi poimenovanj po pomenskih sestavinah in tvorjenkah iz njih ipd., npr. *sekalni stroj* in *sekalnik*, *merilnik debeline* in *debelinomer*, *barvanje v gladilniku* in *gladilniško barvanje*, *barvanje izven stroja* in *izvenstrojno barvanje*, *predprebiralec* in *predprebiralnik*, *lovilec* in *lovilnik*. Novejša poimenovanja kažejo težnjo, da se desni samostalniški prilastek spremeni v levega, pri tem pa nastajajo dolgi, okorni, včasih pa tudi pomensko nejasni prilastki, npr. *cilindričnostni oblikovalnik*, *vzdolžnositni oblikovalnik* ipd.

V prispevku je prikazan del problematike sodobnega slovenskega papirniškega izrazja, ki se je pokazala pri izdelavi papirniškega slovarja. Normiranje besedja v strokovnem slovarju je deloma drugačno kot pri slovarjih drugih zvrsti. Strokovni slovar vsebuje ustaljeno in neustaljeno izrazje. Prikazati mora, kateri od ustaljenih strokovno in jezikovno ustreznih izrazov se bolj uporablja; predlagati novo izrazje za nadomestitev strokovno ali jezikovno neustreznega, novo izrazje za pojme, ki doslej pri nas še niso bili poimenovani. Tudi papirniška stroka je zahtevna; za slovensko je značilno, da si je vseskozi hkrati s strokovno rastjo prizadevala tudi za ustrezno slovensko poimenovanje svojih proizvodov, postopkov, strojev.

SUMMARY

The papermaking industry has existed in Slovenia for over four hundred years. During its development, Slovene papermaking terminology has been strongly influenced by German, with a marked influx and influence of English terminology clearly felt in the last few decades. A survey of contemporary Slovene papermaking terminology reveals a high degree of variation. Synonymous terms continuously emerge owing to the acceptance of terms from different languages, persistent translation of these terms into Slovene, and the tendency towards a more accurate articulation of concepts. Those that remain untranslated are some international terms of Latin and/or Greek origin. A characteristic feature of the "Slovenization" of terms borrowed from living languages is the persistence in maintaining the derivational signs already present in the foreign terms. This makes this terminology simultaneously both Slovene and international.

The need for the codification of papermaking terminology has also been made strongly felt by the two papermaking dictionaries, one compiled before the Second World War but never published, the other published in 1987 but utterly deficient. Papermaking terminology has also been incorporated into other dictionaries and encyclopaedias. The forthcoming dictionary, this one based on excerpts of actual usage, has been designed for the purpose of indicating existing variants as well as codifying the terms that are felt to be technically and linguistically acceptable.

The article treats Slovene papermaking terminology as presented in two 20th century bilingual dictionaries and the material for a new four language defining dictionary. The analysis points up the variation in vocabulary and the attempts within the profession to achieve a maximally native Slovene terminology.